

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Барпыбаев Т.Р., Калдыбаев С.К., Токтомамбетова Ж.С.

**ЖОГОРКУ КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК МАМИЛЕНИ ИШКЕ АШЫРУУДА
ОКУТУУЧУЛАРДЫН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ**

Барпыбаев Т.Р., Калдыбаев С.К., Токтомамбетова Ж.С.

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В РЕАЛИЗАЦИИ
КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ВЫСШЕМ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

T.R. Barpybaev, S.K. Kaldybaev, Zh.S. Toktomambetova

**ACTIVITIES OF TEACHERS OF THE
COMPETENCE APPROACH IMPLEMENTATION
IN HIGHER VOCATIONAL EDUCATION**

УДК: 3.37.02

Макалада учурда актуалдуу болуп кеңири изилдөөгө алынып жаткан билим берүүдөгү компетенттүүлүк мамилени ишке ашырылышына окутуучунун ролун аныктоо каралган. Адегенде адисти даярдоодо негизги кайсы иш-кагаздардын топтомун билүү зарылдыгын, андан соң алар менен иштөөнүн жолу, таяныч түшүнүктөрдү пайлануунун орду берилген. Окутуучунун сабаттуулугу окуу процессинин жүрүшүндө бир гана сабак берүү менен гана чектелбестен, тарбиялык маселеге да көңүл буруу менен материалды эффективдүү түзө алгандыгын көрсөтө алгандыгында турат. Ал үчүн окутуучу өзүнүн ишмердүүлүгүндө жаңы маалыматтык булактарды колдонууну жана үйрөтүүнү, билимин, чыгармачылыгын үзгүлтүксүз жогорулатуусу зарыл. Окутуучунун кесипкөйлүк компетенттүүлүгүн калыптандыруу жөнүндө сөз болгондо, анын жекече иштөө стилин кароо зарыл, себеби ошол жекече-өздүк-мүнөздүү ыкмалардын системасы педагогикалык ишмердүүлүктүн ийгилигин камсыз кылат.

Негизги сөздөр: компетенциялар, компетенттүүлүк, компетенттүүлүк мамиле, мамлекеттик стандарт, күтүлүүчү натыйжалар, баалоонун каражаттары, баалоонун усулдары, кесиптик ишмердүүлүк.

В статье рассмотрена деятельность преподавателя в реализации компетентностного подхода являющегося в последнее время актуальным в образовании. А также

рассмотрено какие документы являются необходимыми в подготовке специалиста, пути использования этих документов, использование ключевых понятий. Образовательность преподавателя заключается не только преподавании дисциплин, оно также включает воспитательный процесс, этим и выражается эффективность использования и сопоставления материала. Для этого преподаватель в своей деятельности наряду с использованием новых информационных источников и обучением должен повышать свое творчество и образование. Система методов и форм формирования в вузе для повышения квалификации и их реализация дает преподавателю реализовать самообразование, самоактуализацию в процессе обучения. При рассмотрении вопроса о формировании профессиональной компетенции преподавателя, должны обратить внимание на собственный стиль, при этом именно эта система способностей социально-свойственного характера определяют успешность педагогической деятельности.

Ключевые слова: компетенции, компетентностный, компетентностный подход, государственный стандарт, ожидаемые результаты, методы оценивания, средства оценивания, профессиональная деятельность.

The article discusses the activities of the teacher in the implementation of the competency-based approach, which has recently been relevant in education. It also examined what documents are necessary in training a specialist, how to use these documents, and the use of key concepts. The educator of the

teacher is not only teaching the disciplines, it also includes the educational process, which expresses the effectiveness of the use and compilation of the material. For this, the teacher of his activity, along with the use of new information sources and training, should increase his creativity and education. The system of methods and forms formed at the university for advanced training and their implementation allows the teacher to realize self-education, self-actualization in the learning process. When considering the formation of a teacher's professional competence, they should pay attention to their own style, and it is precisely this system of abilities of a peculiar nature that determine the success of pedagogical activity.

Key words: competencies, competency-based, competency-based approach, state standard, expected results, assessment methods, assessment tools, professional activities.

Жогорку кесиптик билим берүү системасына компетенттүүлүк мамилени киргизүү менен эмгек рыногунда өз ара байланышты жакшыртууга, адистердин ортосунда атаандаштыкты күчөтүүгө, окутуунун тиешелүү чөйрөсүн, методологиясын жана мазмунун жакшыртууга багытталган ишмердүүлүктөр аныкталды. Жогорку кесиптик билим берүүнүн негизги максаты – компетенттүү, өзүнүн адистиги боюнча эркин иштеген, башка аралаш чөйрөдө да багыт ала алган, эмгек рыногунда атаандаштыкка туруктуу, дайыма өзүнүн кесипкөйлүгүн өстүрүүгө даяр, социалдык жана кесипкөйлүк мобилдүүлүгүн көрсөткөн, тиешелүү профилдеги жана деңгээлдеги жогорку квалификациялуу адисти даярдоо эсептелет [1; 2]. Мына ушуга байланыштуу ЖОЖдун профессордук-окутуучулар курамы тарабынан «компетенттүүлүк мамиле», «компетенттүү», «компетенциялар», «компетенттүүлүк», «эффективдүүлүк», «күтүлүүчү натыйжалар», «дисциплинанын окуу-методикалык комплекси», «силлабус», «компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар», «окутуунун жаңы технологиялары», «окутуунун интерактивдүү методдору», «окутуунун натыйжалары» сыяктуу түшүнүктөрдүн маанисин кеңири түшүнүү актуалдуу маселелердин бири болууда [3;4;5;6]. Түшүнүүдөн соң, өзүлөрүнүн педагогикалык ишмердүүлүгүндө жаңы өзгөрүүлөр болуп, учурдун талабына ылайык, окутуунун сапатын көтөрүү менен кесипкөй адистерди даярдоого жаңыча багыт алышат.

Компетенттүүлүк мамиледе окутуучунун ролу жетекчиден жардамчыга алмашат. Ал өзү (окутуучу) маектешүүнү, максатты коюуну жана студенттердин ага жетишин мотивациялоону, талдоо менен өзүн талдоону жүргүзүүгө үйрөтүүнү билиши керек, б.а. өзүнүн компетенттүү жүрүм-турумун көрсөтүшү зарыл. Ал эми окутуучунун компетенттүүлүгү деген эмне? Мында бирдиктүү так аныкталган түшүнүк жок,

бирок педагогикалык сабаттуулуктун негизги үч аспектинин белгилөөгө болот:

- *биринчиси* - башкаруучулук, окутуучу өзү ишмердүүлүгүн пландайт, талдайт, көзөмөлдөйт, студенттер менен мамилесин жөнгө салат;

- *экинчиси* – психологиялык, студенттерге карата окутуучунун таасири, студенттердин жекече жөндөмдүүлүктөрүн эске алуусу, мотивация берүү;

- *үчүнчүсү* – педагогикалык, окутуу процессинде окутуунун кандай методдору менен формаларын колдонду, конкреттүү учурда туура тандалдыбы.

Мына ушул үч аспектини бир аныктамага бириктирсек, анда окутуучунун сабаттуулугу окутуу процессинин жүрүшүндө бир гана окуу маселелерине эмес, тарбиялык маселеге да көңүл буруу менен материалды эффективдүү түзө алгандыгын көрсөтө алгандыгында турат. Демек, окутуучунун сабаттуулугун, б.а. компетенттүүлүгүн жөнөкөй үч кадам менен мүнөздөөгө болот:

1-кадам: *караганды үйрөнгүлө*, б.а. учурдагы абалда катышуучунун ролун аткаргыла, ошондо мурун байкалбаган учурларды көрө аласыздар;

2-кадам: *үйрөнгүлө*, кайталап үйрөнүүнү баамдоо – компетенттүүлүктү өнүктүрүүнүн дагы бир өзгөчөлүгү, бардык мамилелерде өөрчүү үчүн сиз “окуу зарыл экен” деген ойго көңүңүз.

3-кадам: *практиканы унутпаңыз*, чынында компетенттүүлүктү өнүктүрүү үчүн эки кадам жетишсиз, ар бир иште тынымсыз машыгууларды жүргүзүү зарыл, андыктан практикасыз – эч нерсе бекемделбейт.

Мына ошентип, педагогикалык ишмердүүлүк билим, билгичтик, көндүм, жөндөмдүүлүктөргө минималдуу талаптардын системасын жана окутуучунун жекече сапаттарын (компетенттүүлүгүн) мүнөздөйт, натыйжада педагогикалык ишмердүүлүктө ийгиликтерди жаратууга негиз боло алат.

ЖОЖдун окутуучусу компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруу боюнча ишмердүүлүгүндө кандай документтер менен иш алып бара тургандыгы 1-сүрөттө берилген.

1-сүрөттө берилген схеманы талдап көрөлү:

1. *Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарты* – ЖОЖдун уюштуруучулук-укуктук формасына карабастан, жогорку кесиптик билим берүүнү ишке ашыруу үчүн мамлекет тарабынан бекитилген документ. ЖОЖдор үчүн мамлекеттик билим берүү стандартын аткаруу милдеттүү болуп эсептелет.

2. *Негизги билим берүү программасы* – даярдоонун тиешелүү багыты боюнча окуу-методикалык до-

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 1, 2020

кументациянын жыйындысы, ал билим берүү процесин ишке ашыруу үчүн зарыл болгон максатты, күтүлүүчү натыйжаларды, мазмунун жөнгө салат.

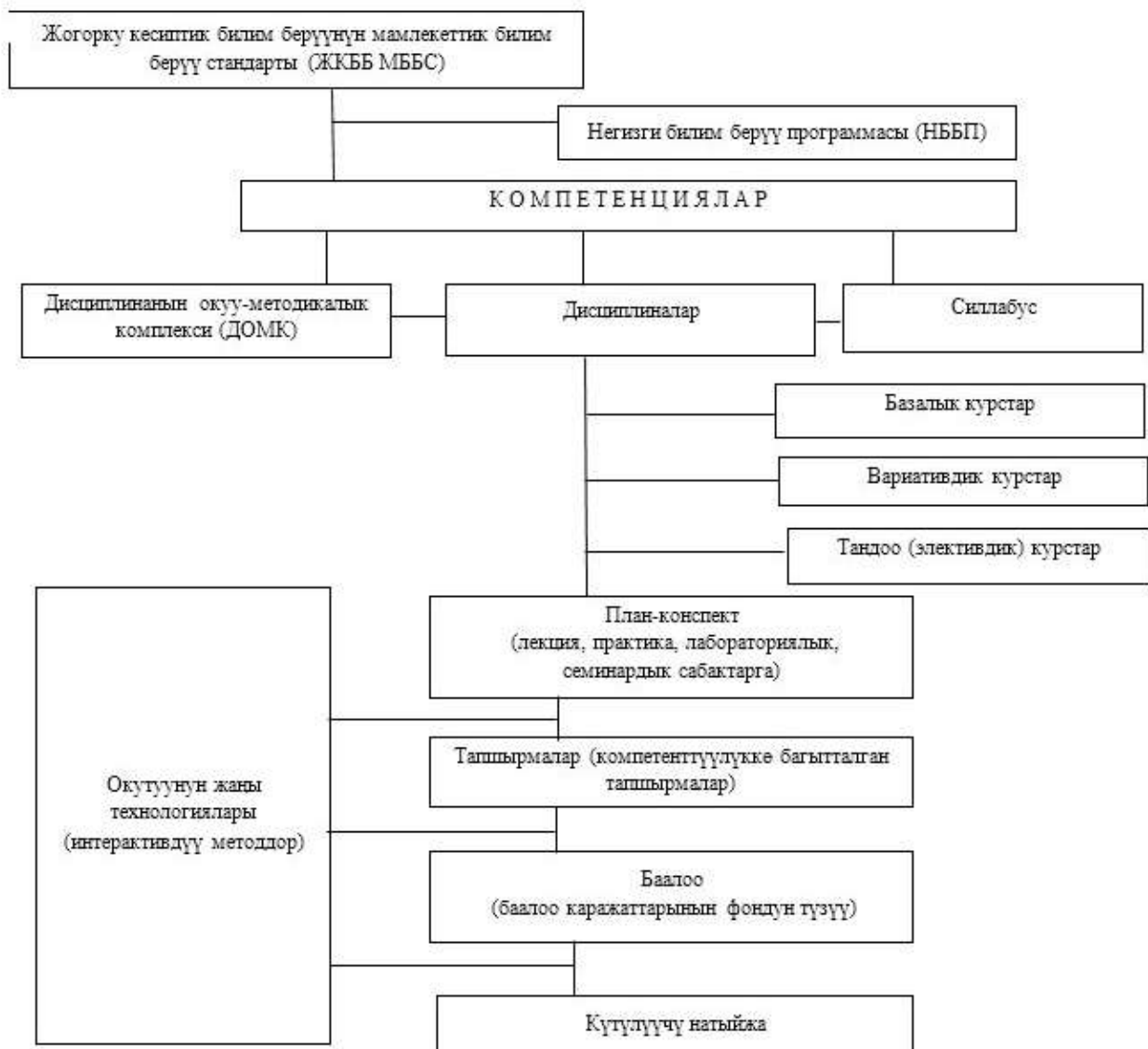
3. *Модуль* – билим берүү программасынын же окуу дисциплинасынын бөлүгү, бекитилген максаттарга, окутуунун натыйжаларына, тарбияга карата мамилеси боюнча логикалык жактан аягына чыгарууга ээ.

4. *Компетенция* – белгилүү чөйрөдө эффектив-

дүү ишмердүүлүгү үчүн зарыл болгон студенттин билим алуудагы даярдыгына алдын-ала берилген социалдык талап (норма).

5. *Компетенттүүлүк* – белгилүү бир кырдаалда (окууда, инсандык, кесиптик) адамдын өз алдынча билим менен көндүмдөрүнүн түрдүү элементтерин колдонуу жөндөмдүүлүгү.

6. *Окутуунун натыйжалары* – негизги билим берүү программасы боюнча окутуунун натыйжасында калыптанган компетенциялар.

1-сүрөт. ЖОЖдун окутуучусунун компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруудагы ишмердүүлүгү.

7. *Кесиптик ишмердүүлүктүн түрү* – кесиптик ишмердүүлүгүнүн объектисине аны өзгөртүү, кайра түзүү максатында таасир эткен методдор, ыкмалар, мүнөздөр жана жөндөмдөр.

8. *Дисциплиналардын циклы* – кесиптик ишмердүүлүгүндө жана (же) тиешелүү илимий чөйрөдө билим, көндүмдөрдү жана компетенциялардын өздөштүрүлүшүн камсыз кылган негизги билим берүү программасынын модулдарынын (дисциплиналардын) жыйындысы.

9. *Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар* – түрдүү дисциплиналарды өздөштүрүүгө карата мотивацияны жогорулатуучу ыкмалардын бири, биринчиден, анын үстүндө студент иштегенде тапшырманы аткарууга карата мамилени өзгөртөт; экинчиден, компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар ишмердүүлүктүн түрдүү ыкмаларын талап кылат; үчүнчүдөн, өздөштүрүп жаткан материалды кошумча мүмкүнчүлүктөрдүн түздөн-түз эсеби аркылуу ишмердүүлүктү колдонууну жана өздөштүрүү үчүн билим берүү кырдаалын моделдөөгө мүмкүндүк берет; төртүнчүдөн, ой-жүгүртүүнүн өөрчүшүнө, материалды жакшы өздөштүрүүгө жана дисциплинага карата мамилесин өзгөртүүгө түрткү берет.

10. *Баалоо каражаттары* – компетенциялардын калыптануу деңгээлин аныктоого мүмкүндүк берген, мазмунун элементтери жана татаалдыгы боюнча вариацияланган контролдук материалдагы тапшырманы аткарууда конкреттүү аракеттерди баалаган бирдик. Баалоо каражаттарынын фонду – баалоо материалдарынын жыйындысы, ошондой эле белгиленген окутуунун натыйжаларына жетишүүнүн деңгээлин аныктоо үчүн багытталган формалардын жана иш-аракеттердин жыйындысы [7; 8].

Жогоруда белгилегендей, окутуучу өзүнүн ишмердүүлүгүндө жаңы маалыматтык булактарды колдонууну жана үйрөнүүнү, билимин, чыгармачылыгын үзгүлтүксүз өркүндөтүүсү зарыл. Адистерди даярдоо деңгээлине талаптардын күчөтүлүшү окутуучулардын өздөрүнүн квалификациясын да өз алдынча жогорулатууга мажбурлайт. ЖКББ МББС талабы, билим берүүдө жүрүп жаткан реформалар, окутуучудан кесипкөйлүк ишмердүүлүгүндө жекече мамилелердин калыптанышын, жаралган түрдүү кесиптик кырдаалды чечүүгө даярдыгын талап кылууда. ЖОЖдогу квалификациясын жогорулатуу боюнча түзүлгөн формалар менен методдордун системалары, аларды ишке ашырууда окутуучу окутуучунун өздүк билим алуусун, өзүн актуалдаштыруусун ишке ашырууга жардам берет. Ошондой эле окутуучуларга психологиялык жактан да тренингдерге катышуу сунушталат. Себеби,

окутуучу да жогорудагы өзгөрүүлөрдү өздөштүрүү үчүн психологиялык жактан даярдыктан өтүшү да зарыл [9].

Компетенттүүлүк мамилени ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн окутуучу билиши керек:

- өзүнүн жеке турмуштук көйгөйлөрүн ийгиликтүү чечүүнү;
- эмгек рыногундагы кырдаалдарга багыт алууну;
- студенттерге, алардын суроолоруна, ой-толгоолоруна урматтоо менен мамиле кылууну;
- иликтенип жаткан көйгөйдү сезүүнү;
- окутулуп жаткан материалды студенттердин жаш курагын эске алуу менен кызыктуу, күнүмдүк жашоо менен байланыштыруу;
- билим менен көндүмдөрдү окуу жана окуудан тышкары практикада бекемдөөнү;
- окуу иштеринин түрдүү методдору жана формаларын колдонуу менен сабакты пландоону;
- студенттер менен бирге максаттарды коюну жана ага жетишүү деңгээлин баалоону;
- ашыкча убакытты жумшабастан студенттердин мурунку тажрыйбаларын талкулоо үчүн тартуу, аны талкулоону уюштуруу жана ишмердүүлүктүн жаңы тажрыйбаларын түзүүнү;
- студенттердин жетишкендиктерин бир гана баабал менен баалабастан башка дагы мазмундуу мүнөздөмөлөрдү колдонууну.

Окутуучу тарабынан ишке ашырылып жаткан компетенттүүлүк мамиле, чынында компетенттүү болушу үчүн төмөнкүлөрдөн абайлоо керек:

- студенттер үчүн өзүн адат боюнча башкы жана жалгыз деп эсептөөдөн;
- студенттерге өзүнүн басып өткөн турмуш жолундагы тажрыйбасын берүүнү жана аларды өзү тарбиялангандай тарбия берүүдөн;
- кесиптик жана турмуштук көйгөйлөрдү «туура» жана «туура эмес» деп чечүүнүн ыкмалары дайыма болуп келгендиги тууралуу ой-жүгүртүүлөрдөн;
- майда эрежелер менен көрсөтмөлөрдөн;
- кийинки түшүндүрмөсү жок коштолгон «ушундай кабыл алынган», «милдеттүү», «керек» сыяктуу далилсиз айтылган пикирлерден.

Мына ошентип, окутуучу компетенттүүлүк мамилени ишке ашырууда билим берүү процессинин негизги катышуучу студент экендигин жана анын жекече максаттары менен маселелерине шайкеш келген ишмердүүлүктү уюштурууда жоопкерчилиги жогору экендигин сезиши зарыл. Компетенттүүлүк мамиледе окутуучу тарабынан уюштурулган ишмердүүлүк сту-

дентти активдүү, аң-сезимдүү ишмердүүлүккө, маалыматтык-коммуникативдик, окуу-таануу компетенцияларын өөрчүтүүгө; студенттин жеке потенциалын өнүктүрүүгө, өздүк баалоосун, өзүн көзөмөлдөөнү жана окутуучунун рефлексиясы калыптандырылат. Натыйжада окуу процессинде эң жакшы ийгиликтүү жыйынтыктарга жетүүгө мүмкүнчүлүк түзүлөт [10].

Макалада окутуучулар үчүн маанилүү болгон кээ бир гана жалпы маселелер каралды, андыктан изилденип жаткан көйгөйдүн бардык аспектилерин камтууга мүмкүн болбоду. Бирок келечекте окутуучуларды методикалык жактан даярдоодо актуалдуу деп табылып, кылдааттык менен изилдөөнү талап кылат.

Компетенттүүлүк мамилеге өтүү окутуунун акыркы натыйжаларын жакшыртууга мүмкүндүк берет. ЖОЖ, студенттин өзү, ошондой эле иш берүүчүлөр (бул системанын акыркы керектөөчүлөрү) үчүн пайдалуу болгон окутуунун системасын жакшыртуу боюнча изилдөөлөр ар убакта жүргүзүлүп келе жатканы талашсыз. Окутуунун сапатынан көз-карандылыкта кызматкер ошол мекеме (ишкана), мамлекет, коом үчүн канчалык деңгээлде пайдалуу экендиги аныкталат. Эгерде окутуунун системасы иш берүүчүлөрдүн талаптарын эске алса, анда окутуунун эффективдүү системасын түзүүгө мүмкүнчүлүк кеңейет. Компетенттүүлүк мамиледе мына ошол ЖОЖдун, студенттин, иш берүүчүнүн талаптарын канааттандырууга мүмкүндүк берген окутуунун жалпы системасын түзүүгө карата умтулуу каралган.

Бүтүрүүчүнүн квалификациялык мүнөздөмөлөрү, б.а. кесипкөйлүк компетенттүүлүгү окутуучунун кесипкөйлүк компетенттүүлүгүнүн көрсөткүчү катары аныкталат.

Окутуучунун кесипкөйлүк компетенттүүлүгү – бул маанилүү жекече сапаттарынын жана практикалык көндүмдөрүнүн, теориялык билимдеринин, тажрыйбасынын интеграциясынын негизинде түзүлгөн татаал индивидуалдык-психологиялык билим, ал өз кезегинде окутуучунун актуалдуу педагогикалык ишмердүүлүгүнүн жүргүзүүгө даярдайт. Ошону менен бирге эле педагогикалык кесипкөйлүк ишмердүүлүк-

түн жекече өзгөчөлүктөрү аркылуу өзүн реализациялоонун жогорку деңгээлине, жекече өздүк белгилерине, жекече мүнөздүү стилине байланыштуу. Демек, эгерде окутуучунун кесипкөйлүк компетенттүүлүгүн калыптандыруу жөнүндө сөз болгондо, анын жекече иштөө стилин кароо зарыл, себеби ошол жекече-өздүк-мүнөздүү ыкмалардын системасы педагогикалык ишмердүүлүктүн ийгилигин камсыз кылат.

Адабияттар:

1. Мединцева И.П. Компетентный подход в образовании / Педагогическое мастерство: материалы II Межд. науч. конф. - М.: Буки-Веди, 2012. - С.42-48.
2. Калдыбаев С.К., Содиков Н.М. Реформы в системе высшего образования Кыргызстана в постсоветский период // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - Бишкек, 2016. - №1. - С. 168-171.
3. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентного подхода) // Высшее образование в России. - М., 2004. - №11. - С. 17-22.
4. Абдырахманов Т.А., Ногаев М.А. Компетентный подход в современном образовании: Учебное пособие. - Бишкек: 2011. - 114 с.
5. Калдыбаев С.К. Ногаев М.А. Компетентный подход как основа модернизации отечественного образования // Высшее образование Кыргызской Республики. - Бишкек, 2014. - №4/26. - С. 14-17.
6. Калдыбаев С.К. О сущности и роли результата обучения на современном этапе развития высшего образования // Современная высшая школа: инновационный аспект. - Челябинск, 2014. - №1. - С. 61-67.
7. МОиН КР. Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению «Педагогическое образование» - бакалавриат и магистратура. - Бишкек, 2015. - 350 с.
8. Калдыбаев С.К., Исакова В.Т., Эсеналиева Г.А. Кыргыз Республикасында педагогикалык баалоонун өнүгүшүнө таасир тийгизген факторлор // Alatau Academic Studies. - Бишкек, 2018. - №2. - С. 14-21.
9. Занина Л.В., Меньшикова Н.П. Основы педагогического мастерства. Серия «Учебники, учебные пособия». - Ростов на Дону: Феникс, 2003. - 288 с.
10. Боровинская Л.В. Роль педагога в организации образования в рамках компетентного подхода // Вестник науки и образования. - М., 2018. - №1. - Т. 2. - С. 99-101.